

A BRETON-, BASZK-, FLAMAND-KÉRDES.

MIALATT Közép-, Dél- és Kelet-Európa a 19. században majdnem minden államkeretei közt szenvedélyes nemzetiségi harcot élt át, azalatt Franciaországban a modern nemzetiségi gondolat, mely forradalmának szüleménye, aránylag csekély nyugtalanságot okozott. Itt az államalkotó néptörzs vette át az alattvalók nyelvét s ennek közösége rövid időn belül nagyban-egészen elmosta a faji különbségeket. A Valois-k, Bourbonok, Napóleon imperializmusa, a francia forradalom nagy közös élményei, mindezen közösen átélt nagy események varázsának hatása alatt a nemfrancia népek elfelejtének tiltakozni, mikor anyanyelvüket táj szólásnak degradálva, megtagadják tőle a szabad érvényesülés lehetőségét. Az új Franciaország közvéleménye biztonságban érezve magát otthonában, szolgálatába szegődik a forradalmi eszméknek, határain túl is és főapostola lesz a történelmi tekintélyre alapított államok felbontásának, a nélkül, hogy külföldön alkalmazott elvei a határokon belül érvényesülnének.

A 19. század csendben telik el. Talán akad itt-ott egy-egy tünet, mely arra mutat, hogy az *une et indivisible république* nem teljes mértékben dicsekedhetik a nemzet oszthatlan lelkesedésével, egy Mistral zsenije talán egy kissé erősebben is megmozgatja a provençe-i öntudatot, mindamellett nemzetiségi kérdéstről csak negatív értelemben beszélhetünk, mint a trianoni Magyarországon: kétszáz év közössége kapcsolta bele a francia nemzet organizmusába a haldokló római szentbirodalom által átengedett Elzászt s íme, a francia nemzettest nem képes behegeszteni a fájdalmas amputádó okozta vérző sebet.

De ha későn is, a modern nemzetiségi eszme előbb-utóbb visszatér világhódító útjáról és érvényesülni akar alkotójával szemben is: a századfordulón a francia nemzetet alkotó népek egyikében felüti fejét az ellenállás szelleme és életre kel a breton nemzetiségi kérdés.

A breton öntudat eddig inkább csak a fajiélek mélyén élt s ártatlan terenumokon jelentkezett. Legfeljebb annak az általános mozgalomnak volt egyik erősebben kifejtett ága, mely érezve a forradalmi köztársaság nivelláló ürességét, a mesterséges département-ok helyébe a történelmi egységeken alapuló közigazgatási beosztást akarja visszaállítani, hogy a hagyományokhoz visszatérve az ősi Franciaország lelkéből fakadó erő öntsön életet az egyenlőség színtelenségében tespedő nemzetbe.

E történelmi egységek közül pedig — a baszkok egészen kis terjedelmű földjét kivéve — önálló karakter szempontjából kétségkívül Bretagne áll első helyen. A régi hagyományok tisztelete egy tartományt sem hatott át oly mélyen, mint ezt a kösziklás felszigetét. Nemcsak

politikailag tér be az utolsók között s nem kis ellenállás után 1532-ben a francia nemzet oszthatatlan egységébe — akkor is szerződésileg biztosítva magának a legszélesebbkörű autonómiát — különállásának alapja mélyebben fekszik, magának a népnek lelkiületében. A népköltészet termékei apáról fiúra szállva őrzik az ősidők szellemét. A 19. század elejének romantikus szelleme nem maradhatott hatás nélkül a legromantikusabb tartományra. Villemarqué összegyűjti a néplélek termőtalajának legszebb virágait s 1840-ben megjelenik a „Barzaz Breiz“. „Ez a csodálatos könyv oka minden bajnak“ — mondja ellenfeleinek Le Mercier d’Erm, a független Bretagne leglelkesebb apostola. Villemarqué műve nem marad folytatás nélkül. Brizeux és Luzel működése csak erősíti a mozgalmat, mely kétévezredes sirjából új életre támasztja a régi kelták eltemetett szellemét. 1873-ban az Association Bretonne quimper-i gyűlésén már elhangzik a „nationalité bretonne“ sokatmondó kifejezés. A külön nemzetiség tanának öntudatos kifejezése mindamellet de la Borderie névéhez fűződik. E kiváló tudós behatóan vizsgálja a breton múltat s kutatásai az érzelm romantikáját a tudományos meggyőződés erejével egészítik ki. „Bretagne (halljuk rennes-i egyetemi előadásainak bevezetésében a 90-es évek elején) több mint tartomány, Bretagne nép, valóságos nemzet és különálló társadalom.“ összehasonlítja a többi francia provinciával: „ezek nem voltak mások, mint tagjai egy nagy egésznek, akár Galliának, akár Franciaországnak, ezzel szemben a bretonoknál a nemzeti eredetiség elveit lelhetjük fel“.

A breton partikularitás íme előtör az érzelmvilág rejtekéből s öntudatos meggyőződésen alapuló határozott kifejezést nyer. Most már csak egy lépés választ el a nemzetiségi kérdés kirobbanásától. S ez nem is várat magára hosszú ideig.

1898 augusztusában Morlaix-ban művészeti törekvések előmozdítására megalakul az Unió Régionaliste Bretonne (Kevredigez Broadus Breiz), amely különösen irodalmi alosztálya révén csakhamar ki fog nőni eredeti rendeltetéséből és készenálló kereteivel szervezési alapul fog szolgálni a mozgalomnak. Míg az Unió Régionaliste Bretonne a formát adja meg, egy másik nem kevésbé fontos esemény játszódik le, amely a mozgalom belső erejére lesz döntő hatású. 1899-ben Cardiff-ban összegyülekeznek a kelta népek képviselői (ír, breton, wales-i, skót) és az ottani „bárdok“ „Gorsedd“-jének „archidruidája“ a breton irodalom több művelőjét a tagok sorába fogadja. A cardiff-i napok alatt fellelkesült „bárdok“ hazatérésük után hatványozott buzgalommal fognak hozzá a kelta szellem terjesztéséhez s megalakítva a Bretagne-i „Gorsedd“-et nyelvük hivatalos üldöztetése ellen, az Unió Régionaliste Bretonne-nal együtt mind erélyesebben veszik fél a küzdelmet. Folyóiratok keletkeznek, a régiekbe új erő ömlik ezalatt az esztendők alatt s az 1900-as évek heves agitáció képét mutatják. A Le Pays Breton, Dihunamb, Kroaz ar Vretoned, Ar Bobl, stb. bretonul és franciául hirdetik a jelszót: „Breiz ar virviken“. (Bretagne fenn fog maradni).

A mozgalom most már több, mint egyszerű ágazata az általános decentralizáló törekvéseknek. Ha nem is államellenes, de kifejezetten partikuláris mozgalommal állunk szemben. Az Ouest Éclair hasábjain Jaffrenou, bárd-névén Taldir, heves sajtókampányt indít Francia-

ország föderális alapon való újjászervezésére a faji szellem megóvhatása céljából, ami csak természetes következménye egy, a La Résistance-ban megjelent régebbi cikkének. Ebben a keletkező pánkelta mozgalmat ugyanabból az alapból vezeti le, mint amely a 19. század szabadságharcait robbantotta ki (említi Magyarországot is), amely Írországot, a flamandokat ellenállásra készítette s amely megteremtette a német és olasz egységet. Hogy e cikkek írója pályájának elején álló egyetemi hallgató s így minden valószínűség szerint közvéleményt tükrözött vissza: mutatja, hogy most már Bretagne-ban is érvényesülni kezd a francia forradalmi gondolkodás belső ellenmondása, mikor a forradalmi eszmékből fakadt és a fajban realizálódó nemzetiségi gondolat megtermékenyítve az eddigi konzervatív tradícionális által előkészített talajt, veszélyeztetni kezdi a forradalom elsősülöttjének, az annyira bálványozott „une et indivisible république“ egyöntetű gépezetének zavartalan működését.

A forradalmi irány teljes kifejlődése mindamellett nem következett be azonnal. Az 1900-as évtized hasonló célért, Bretagne jogaiért küzdő, de más világnézeti alapon álló irány lappangó küzdelmének bélyegét nyomja rá a mozgalomra. A tradicionalista szempont továbbra is megmarad a decentralizációs törekvéseknél, a tartományi különállás alapját a történelmi jogban látja, melyet a forradalom letiport, de viszont ugyanezen az alapon, nem érinti az 1532-beli szerződések szentségét sem, mely őket a francia haza életébe kapcsolta bele. Főleg a nép középkori vallásos hitének megőrzését tűzi ki célul, miután benne erőt lát a modern társadalom erkölcstelen levegőjének romboló hatása ellen. Ez a különálló helyzetre törekvése mellett is lényegében konstruktív felfogás még lefékezi a másik iránynak, a szeparatizmusra hajló, partikularizmus felé siető állambontó fajnationalizmusnak kilengéseit.

E két szempont küzdelmének — néha nemcsak írók között, hanem ugyanannak az írónak lelkében — figyelembevétel nélkül szinte következetlennek látszik a breton mozgalom iránya ebben az időszakban. Az említett Jaffrenou megbotránkozik, mikor egy breton összezejövetelen egy pap a francia haza szeretetéről beszél s ugyanakkor „dühös antiszeptatistá“-nak vallja magát.

Gyűléseiken a Bretagne-t különösen sértő vallástipró törvények után sem szűnnek meg a Marseillaise-t énekelni a Bro gőz ma Zadou (breton himnus) mellett. Anyanyelvük és hagyományaik veszélyeztetőit még mindig testvérmek szólítja az Unió Régionaliste Brétonne elnöke, mikor egy kis, hazája sorsán kesergő költőtől idézi: „Mi rosszat tett Bretagne, hogy ti franciaországi testvéreim ennyire elnyomjátok? Bretagne vérért adta nektek tegnap és számadás nélkül fogja adni a jövőben is. Vérért túl mit követeltek még tőle? Hogy meghaljon és rabszolgátok legyen?... Soha!“ A francia állam iránti áldozatkészség még a legelkeseredettebb védekezés e szavaiból is kihaúatszik. Fájdalmas hangú költeményekben siratják az elnyomott Bretagne-t, kidomborítják múltjuk franciaellenes mozzanatait, nemzeti hősként tisztelik Nominoe egykori bretagne-i királyt, aki annak idején tönkrevverte a francia hadakat — de a nagy haza képét mindez nem tudja kiölni szívéből.

A mozgalom bármily messze jutott is már az aktivitás terén a néhány évvel ezelőtti statikus állapottól az új eszmék hatása alatt, — lényegében még mindig a régi nyomokon jár: a kis haza individualitásának védelmével egyúttal a nagy hazát is erősíteni akarja. Legvilágosabban Danielou egy beszéde tükrözted vissza ezt a gondolkodásmódot, melyben visszahívja az ősök szellemét, hogy „mozdulatlan kezükből magához ragadja az ellenállás pajzsát és a felszabadulás kardját“, hozzáteszi azonban e harcias kijelentéséhez, hogy küzdelmük^ melyet nyelvük, nemzetiségük, hit- és gondolatszabadságuk védelmére folytatnak, nemcsak a kis hazát menti meg, hanem a nagy haza nem kevésbé szent földjén is, melyen a breton energia törhetetlen gát gyanánt áll, megtöri az anarchia hullámaint.

Mindez a konzervatív erők túlsúlyát bizonyítja. Nem egy tünet mutat rá azonban arra, hogy a faji érzés öncélú tendenciája sokak leikéből előbb-utóbb diadalmaskodni fog. Szerepelni kezd a szeparatizmus szó s ha védekeznek is vádja ellen, mutatja, hogy ilyen irányú szellem terjedőben van.

Dottin, a rennes-i egyetem professzora már 1902-ben veszélyt Mt a pogány őskor druidakultuszának feltámadásában, mely túlságos különködésre vezet. A katolikus egyház képviselői, a hivatalos Franciaországnak éppor ezen időben legerősebben tomboló vallásüldözése ellenére sem nézik jó szemmel a „druida“ mozgalmat, mely túlságos nagy éket kezd vonni a kis és nagy haza közé.. Féltik, hogy a nép leikébe oly mélyen belevésődött katolikus ideálokat pogány hagyományok fogják felváltani s mikor a pánkeltizmus a néperkölcse védelméből az erkölcstelenséggel azonosított latin kultúrával szembe helyezkedik, a kelta vér hevessege könnyen túlságba eshet és az őskor vad fajszellemének felújításával kikezdheti a római egyházzal egy ezredév alatt oly mélyen egybeforrt népleket.

Lantivy-Trédion gróf a breton kérdést 1909-ben magasabb szempontok szerint tárgyalva, felismeri azt a nagy veszélyt, mely a fajmozgalmak lélektanából származik: „A pánkeltizmus — mondja — tabula rasa-t alkot a történelmi alakulatokból, az európai államok keletkezéséből és fejlődéséből.“ S ezeknél az egyszerű, de mély meglátásra mutató szavaknál érezzük, hogy a breton nemzetiségi kérdésnek szükségképpen kellett kifejlődni. Annak a közvéleménynek körében, mely kelet felé ősi egységek felbontásához nyújtott segédkezet évtizedes nemzetiségi propaganda támogatásával, nem lehetett elkerülni, hogy oly nagyszerű hagyományokkal és lelki értékekkel rendelkező fajban, mint a breton, fel ne ébredjen a szeparatista szellem.

Amitől a konzervatív demek féltették a mozgalmat, nem váratott magára sokáig: a fajönzés destruktív szelleme csak alkalomra várt, hogy kitörjön a mozgalom eddigi fegyelmezett köreteiből, ami be is következett 1911-ben.

A tradicionális és a radikális irány közötti ellentét mind érezhetőbbé válik. Ezt érezzük ki a bárdok és az Unión Régionaliste Bretonne összekülönbözéséből, mdy a hevesebbeket 1911-ben új egyesület, a Fédération Régionaliste de Bretagne (Unvaniez Arvor) alapítására indította. E házi incidenssel összeesik azonban egy nagyobb jelentőségű

esemény is, amely új korszak kezdetét jelenti a breton mozgalom történetében.

A rennes-i szoborleplezés végsőkéig fokozza a legtüzesebbek elkeseredését és a szeparatista törekvések, melyek már eddig is fel-felütötték fejüket, határozottan és nyíltan előtörnek. Rennes városa ugyanis szobrot készítettett, mely Franciaország és Bretagne egyesülését jelképezi. A tartomány térdenállva tesz hűségesküt Franciaország kezébe. Ez a rendkívül ügyetlen túlbuzgóság kihívja egész Bretagne tiltakozását. A legmérsékeltebbek is egyenlőeknek tekintik az 1532-i államszerződés feleit és sérelmet látnak a „monument de la honte nationale“ (nemzeti szégyen szobra) felállításában. Camille le Mercier d’Erm, aki már eddig is a legtávolabbra jutott el a nemzeti mozgalom terén, botrányt okoz az ünnepségen, amiért letartóztatják és rendőrbíróság elé állítják. Elkeseredését fokozza, mikor a francia hatóságok ügyes eljárása egyszerűen nem veszi tudomásul a tetteben kifejezésre juttatott nemzeti eszmét és lelkes ügyvédpártfogóinak ékesszólása ellenére sem teszi át ügyét magasabb fórum elé, viszont nem is menti fel: két frankot kell üzetnie botrányokozásért. A fiatal költőt a nevetéses büntetés elüti annak lehetőségétől, hogy mint a hatalom áldozata izgassa fel népét. Ez annál inkább bántja, mivel az idealizmusba öltözött fajószton senkit sem hatott át oly mélyen, mint őt. Érdekes, hogy nem is breton anyanyelvű. Távoli ősei elfeledett nyelvének tanulására csak kis hazájához való szenvedélyes ragaszkodása készítette. Bretagne-nak ugyanis jóval több, mint a fele franciául beszél, sőt nem is tud bretonul, azonban ezek a „gallo-bretonok“ a nyelvkülönbség ellenére is szolidárisak azokkal, akikben az ősök szavát hallják visszhangozni. S így előáll az az érdekes helyzet, hogy a breton mozgalom fejlődését egy francia anyanyelvű breton működése juttatja el forradalmi irányának végső pontjáig: a teljes szeparatizmusig.

Ha tudniillik a francia hatóságok tapintata el is kerülte a helyzet elmergesítését, e törekvésének sikertelensége nem csüggeszti el Le Mercier-t. A rennes-i eseményekkel csak dokumentálni akarta régi tervét, mely az „integer“ nacionalizmus talaján állva, a Franciaországtól való feltétel nélküli elválást célozza. Ezzel egy időben eszméi propagálására több társával együtt megalkotja a Breton Nemzeti Pártot (Strollad Broadel Breiz). Ennek kiadásában még ugyanezen évben (1911) megjelenik az elszakadási nyilatkozat. Ennek a Manifesztumnak nagy visszhangja támadt külföldön, még néhány amerikai lapban is.

Ebben az új párt már minden tartózkodás nélkül tiltakozik Franciaország „brutális uralma“ és alattomos üldözése ellen. Nem ismer kis és nagy haza közti különbséget, csak egy hazához ragaszkodik, a legnagyobbhoz s ez Bretagne, melynek keleti határain túl ellenségeik hazája, Franciaország fekszik. Követelései közt szerepel a breton nyelv tanítása, nemcsak a breton, hanem még a francia nyelvvidéken is, a hermelines fehér lobogó (Bretagne nemzeti színei) használata s trikolor teljes kizárásával, a Marseillaise-ről többé nem akar hallani a himnuszul csak a Bro goz ma Zadou-t, meg Sao Breiz-Izel-t fogadja

d. A Manifesztum XVI. pontja jelígebe foglalva fejezi be az eddig mondottakat: „Breiz d'ar Vreiziz“ (Bretagne a bretonoké).

Hogy itt már mennyire tál vagyunk az egyszerű hagyománykultuszon és mennyire benne a radikális eszmekörben, mutatja Le Merder d'Erm polémiája az Action Française-zel, amely a Bretagne-i mozgalomból is érvet szeretne kovácsolni a régi tartományoknak az Ősi királyi hatalom alatti feltámasztására. Le Merder egy válaszröpiratában kategórikusan elutasítja a rojalisták szövetségét és felhasználja az alkalmat, hogy újabb vágást mérjen a francia hazaszeretetre. Rámutat arra, hogy Németországgal szemben Bretagne-nak semmi ellenszenve nincs, mg Franciaország sokkal súlyosabb elbánásban részesíti őket, mint Anglia Írországot s a királyi hatalom idejében sem volt sokkal jobb a helyzet. Nem akar a breton nép még egyszer „vágóhidra“ menni Franciaországért, mint 1870-ben, kell, hogy otthon maradvá érdek nélkül szemlélje a német-francia összeütközést (szavai 1913-ból valók).

Jön a háború. A hirtelen német támadás „szent egységbe“ foglalja Franciaország minden polgárát. A bretonok is elmennek a harcmezőre s becsülettel teljesítik kötelességüket — mert „kelltt“ — teszi hozzá egy népszerűen megírt „A mi Bretagne-unk történelme“ című könyv.

A háború győzelmes befejezése tompítólag hat az ellentétekre. Mindamellett most is akadtak breton hazafiak, akik az imént említett könyv szerint a „háború alatt legjobban kihasználtt“ elvet az „elnyomott népek fdszabadítását és a kis nemzetiségek védelmét“ Wilson szelleméből, kis hazájuk javára is érvényesíteni szerették volna. Nevezetesen 1919-ben a különben konzervatív irányú Unión Régionaliste Bretonne elnöke, de l'Estourbeillon márki, vanne-i képviselő számos aláírással ellátott nyilatkozatot nyújtott át a népszövetség alakuló ülésére összegyűlt diplomataknak, melyben a nyelvek jogainak és a népek szabadságának alkalmazását kéri Bretagne számára is. „Természetesen“ eredmény nélkül — teszi hozzá ugyanez a könyv, majd befejezéstül a következőket mondja: „Évszázados álmom után is el fog jönni a feltámasztás számunkra és minden tönkrevet nép számára, amely meg tudta várni az ő óráját és a legmélyebb nyomorban sön vesztette el reményét.“

Ugyanakkor egy háború után megjelent antológiában Tiercelin franciabarát breton költő egyik versét azoknak a bretonoknak ajánlja, akik nagyon kevésbé franciák, ami szintén csak arra mutat, hogy a szeparatista eszméket az 1918-as győzelem közössége sem tudta kiirtani sokaknak lelkéből.

Végigtekintve a mozgalom eszmeifejlődésén, még vizsgálunk kell azokat a közvetlen reális tényezőket, melyek a breton ideológia alakulásának alapul szolgáltak: nevezetesen a francia állam magatartását Bretagne-nyal szemben.

Már említettük a vallásüldözést, mellyel népszokásaikat is megtámadva ládák, panaszkodnak továbbá a bretonok, hogy gazdaságilag erősen elhanyagolja őket a központi hatalom, aminthogy általában rossz szemmd nézik a központositott adminisztrációt. A breton elégedetlenségnek legfőbb oka azonban mindenesetre a nyelvkérdés.

III. Napóleon egy utazása alkalmával 1858 augusztus 20-án még egy bretonul mondott ünnepi beszéddel becsüli meg a félsziget lakóinak

anyanyelvét, de azóta mindenáron meg akarják szüntetni a nyelvbeli különbségeket. Az iskolapolitikában kidomborodó elfranciásító törekvések következtében a bretonnak semmiféle tanintézetben sincsen polgárjoga, sőt az anyanyelvét beszélő gyermekeket meg is büntetik az elemi iskolában; kölöncfélélt akasztanak nyakába („vache“), melyet addig kell hordania, míg egy másik hasonló vétségben talált társát fel nem adja. A bretonok ezt a rendszert a poseni porosz szisztémával állítják párhuzamba. És ezen a téren a kormány semmi engedményre nem hajlandó. 1909-ben Doumergue, akkor közoktatásügyi miniszter a bretagne-i képviselőknek, akik meg voltak bízva a breton nyelv hivatalos taníthatásának követelésével, formális elutasítással felelt, felhozva, hogy ennek a tantárgynak természete „elősegítené a széparatista törekvéseket“.

Ilyen körülmények között a bretonok magukra vannak utalva, Faluról-falura járó szintársulataik adják a legerősebb fegyvert nyelvük létküzdelméhez. A hivatalos Franciaországgal szemben a mozgalom csak egyetlen eredményt tudott elérni: 1912 tavaszától kezdve a rennes-i egyetem irodalmi kara breton nyelven írt doktori értekezéseket fogad el.

Általában véve azonban a franciák igen enyhén viselkednek a mozgalommal szemben, nevezetesen a véleménynyilvánítást nem vetik korlátozás alá s mint a rennes-i példa mutatja, óvakodnak a nemzetiségi politika legügyetlenebb eszközétől, a vértanú-termeléstől. A mozgalmat vállvonogatással és fölényes mosollyal elintézettnek tekintik. Ez persze nemcsak tapintatuknak, hanem elsősorban a körülményeknek tulajdonítható: a breton mozgalomnak tudniillik külpolitikai jelentősége egyáltalában nincsen s az állam belső életében is aránylag igen korlátozott kiterjedésű területet érint, ha elvi szempontból Európa e súlyos problémájának, a nemzetiségi kérdésnek, tökéletesen kifejlődött típusával állunk is szemben. S ez utóbbi alapon méltán kérdezhetjük, hogy akik szenvedélyes tiltakozás ellenére ily eréllyel törekedtek a Barzaz Breiz nyelvét kiirtani, évtizedek propagandája közben hogyan láthattak „kemény elnyomatást“ a bretagne-i iskolapolitikánál jóval liberálisabb eljárásban — másutt.

A mozgalmat mindenesetre erősíti a gallo-bretonok együttérzése a keltanyelvűekkel, melynek következtében a bretonok száma 3,200.000-re szökik fel, viszont igen megnehezíti érvényesülését a kelta nyelvet beszélőknek igen csekély volta. A 20. század elején a gaelitikus keltát vallotta anyanyelvének 640.000 ír és 230.000 skót, a britanikust 281.000 wales-i és 500.000 breton.¹ A franciák egyöntetű tömege ezzel szemben ellenállhatatlan túlerő, melyet itt nem enyhít az a körülmény sem, hogy a zavart idegen hatalom igyekeznek kihasználni.

A breton mozgalom, melyben a geniálisan szenvedélyes kelta típus utolsó sarjainak romantikus fellángolását látjuk a kétezred év óta uralkodó Róma abszorbeáló fegyelme ellen, csak úgy kerülhet felszínre, ha összekapcsolódik más hasonló irányzatokkal. így nyert a probléma

¹ Dottin: Littérature celtiques-jéből vett adatok szerint.

éppen az utolsó hónapokban némi időszerűséget az elzászi probléma kipattanásakor. Ez utóbbit most elmellőzve, Franciaország még két non latin nyelvű országrészét, a baszkok földjét és Dunkerque és Hazebrouck flamand vidékét kell szemügyre vennünk.

A BASZKOKNÁL nemzetiségi mozgalmat nem látunk kifejlődni. Viszont az etnográfiai különállás öntudata még soha népfajt úgy át nem hatott, mint a baszkot. Nyelvük, melyet Franciaországban 120.000 ember, Spanyolországban 350.000 ember beszél, különállásával régóta foglalkoztatja az egész európai nyelvtudományt. A baszkok tudatában vannak nyelvük hírének s ez kielégíti faji büszkeségüket. Természetük különben sem kedvez politikai törekvéseknek. Míg Bretagne fogalmában valóban magasabb személyiséget láthatunk, amely mélyen bele van vésve lakóinak lelkébe, addig Baszkországról ilyen értelemben nem lehet szólni. Ezen inkább csak területet értünk, melyen baszk-fajú egyesek élnek. Törekvük nem az állam- vagy provinciaalkotás pozitív célja felé irányul. Egész történelmük nem annyim közös, mint inkább külön-külön vett egyéni szabadságaik összeségének védelme. Az államnyelv elsajátítását saját érdekük kívánja, viszont az állam sem törekszik megszüntetni ezt a még egy départment-re sem terjedő embercsoportból álló tudományos gyűjteményt.

A FLAMAND-kérdés súlypontja Belgiumban fekszik, ahol az állami lét legfontosabb problémája. Karakterében erősen elűt a bretagne-itól, a hevesvérű kelta nép inkább érzelmi alapon nyugvó mozgalmával szemben itt egy nyugodtabb gondolkozású germán néptörzsdék öntudatraébredését látjuk, melynek éle elsősorban saját felsőosztálya, a franciául beszélő flamand burzsoázia ellen irányul. A mozgalom az országnak több mint 50%-át képező flamand nép nyelvét szellemi színvonalának emelhetése céljából akarja fejleszteni s így a mai demokratikus áramlatok és az általános választójog hatása alatt, biztos kilátásokkal indul küzdelembe. Eddig is annyi eredményt sikerült elérnie, hogy most már a francia táj szólást beszélő vallonok kezdik magukat elnyomatva érezni. Bár a francia közvélemény nagy érdeklődéssel figyeli a flamand-vallon harcot, bennünket közvetlenül csak a Franciaországban élő és 202 községre terjedő flamand lakosság helyzete érdekel.

A 19. század közepe itt is felébresztette a faji öntudatot. Coussemaker lelkesedése 1853-ban megalkotta a Comité flamande de France-ot, mely jelszávához („Modertael en Vaderland“) híven a nép nyelvének megmentését tűzte ki feladatául. Bár ez főleg eleinte erősen beletűtközött a tanügyi közigazgatás egységesítő politikájába, a küzdelem nem maradt eredménytelen. A mozgalom a franciák között is talált megértésre, sőt maga a komité elnöke is sokáig egy Bonvarlet nevű francia volt. A mozgalom vezetésében a papság nagy szerepe biztosítja a konzervatív felfogás fölényét és a nagy hazához való hűséget. Dehaisne, flamand művészettörténész 1888-ban a flamand vidék partikuláris vonásait az akkor még csendes Bretagne mellett a „mi kedves és szerencsésen Elzászunkéhoz hasonlítja, ami tiszta képet ad a mozgalom

irányáról s szavait azóta is megismétlik a flamand komitében. Itt a nemzetiségi probléma teljesen hiányzik, csak a konzervatív elemek álma tér vissza minduntalan: a gépies egység helyett a régi tartományok és vidékek egyéniségének harmóniája az ősi tradíciókon felépült hazában.

Érdekes könyv jelent meg erről a kérdéstről 1922-ben (egy Blachon nevű franciától) amely a latin faj „hazugsága“ ellen emel szót a régi frank királyok anyanyelve (flamand) érdekében s a „latin testvér“ nemzetek között a „moldva-oláhok“ mély megvetéséről tesz tanúságot.

Ebben is középkori keresztény tradíciók küzdenek a feltámadt pogány római köztársaság mentalitása ellen. A francia partikularista problémák Vendée felkelése óta, tulajdonképpen mind ebben csúcsoznak ki. A modern eszméáramlatnak megfelelő nemzetiségi probléma azonban csak a külön fajiságát a történelem folyamán kivételes gonddal megőrzött Bretagne-ban, illetőleg a legutóbbi évek alatt még a nemrég hazatért Elzászban tudott, a forradalmi ideológia visszahatása alatt, kifejlődni.

PÁRDÁNYI MIKLÓS.